

İBN ZEKRÎ et-TİLİMSÂNÎ

(ابن زكري التلمساني)

Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed
b. Zekrî et-Tilimsânî
(ö. 900/1494)

Mâlikî fakihî.

Cezayir'in Oran (Vehran) bölgesindeki Tilimsân şehrinde doğdu. Zekrî adı Zekerriyyâ'nın Mağrib'deki kullanımı olup Zikrî şeklinde de telaffuz edilir. Küçük yaşta babasını kaybeden İbn Zekrî, ailesinin geçimini sağlamak için bir dokumacının yanında çalışmaya başladı. Zekâsını ve kabiliyetini farkedenden devrin tanınmış âlimlerinden İbn Zâgû'nun yönlendirmesi ve ailesinin geçimini sağlayacağını belirtmesi üzerine onun ders halkasına katıldı. Ayrıca Kâsım b. Saîd el-Ukbânî ve Muhammed b. Abbas el-Ubbâdî'nin derslerine devam etti. Başta fıkıh ve fıkıh usulü olmak üzere kelâm, tefsir ve Arap dili alanlarında yetişerek devrin önde gelen âlimlerinden biri oldu. Aralarında Ahmed Zer-rûk el-Fâsî, İbn Merzûk Hafidû'l-Hafid, İbnü'l-Hâc el-Mennâvî ve Ahmed b. Etâallah gibi âlimlerin de bulunduğu birçok talebe yetiştirdi. Kelâm âlimi Ebû Abdullah Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî ile kelâm konularında çeşitli tartışmalar yapan İbn Zekrî, Mâlikî mezhebinde kendine has tercih ve ihtihadlarda bulunmuş, fetvalarından bir kısmı Venşerîsî'nin *el-Mî'yârü'l-mu'rib* (I-XIII, Beyrut 1401/1981) adlı eseri içinde günümüze ulaşmıştır.

İbn Zekrî Safer 900'de (Kasım 1494) Tilimsân'da vefat etti ve Ubbâd köyünde defnedildi. Venşerîsî ve İbnü'l-Kâdî ölüm tarihini 899, İbn Asker 906 (1500) olarak vermekle birlikte talebesi Ahmed b. Etâallah onun 900 yılında öldüğünü belirtmiş (Ahmed Bâbâ el-Tinbüktî, s. 130), C. Brosselard da Tilimsân'daki Arapça kitâbeler üzerine yaptığı çalışmalar sırasında İbn Zekrî'nin bu tarihi taşıyan mezar kitâbesini bularak fotoğrafını yayımlamıştır (*El² Suppl.* [İng.], s. 402-403). Mezarı meşhur bir ziyaretgâh olup Tilimsân'da ona nisbetle anılan Câmiu Sîdî Zekrî adlı bir cami bulunmaktadır.

Eserleri. 1. *Buğyetü't-ğâlib fî şerhi 'Akîdeti İbni'l-Hâcib*. Cemâleddin İbnü'l-Hâcib'in eserinin şerhi olup muhtelif nüshaları günümüze ulaşmıştır (Brockelmann, I, 539; M. Âbid el-Fâsî, II, 373-374). 2. *Muhasşilü (Mükemmilü'l-makâşid mimmâ bihî tu'teberül-*

'akâ'id. Kelâma dair 1500 beyitlik bir eser olup eserin şerhedilmesi için Ebû Abdullah es-Senûsî'ye götürüldüğü, onun da bunu müellifinden başkasının şerhede-meyeceğini söylediği rivayet edilir (İbn Asker, s. 120). Çeşitli yazma nüshaları bulunan esere (Derenbourg, III, 137; Brockelmann, II, 357) Ahmed b. Ali el-Mencûr *Nazmü'l-ferâ'id ve mübdi'l-fevâ'id fî şerhi Muhaşşilü'l-makâşid* adıyla bir şerh yazmış, daha sonra da bunu ihtisar etmiştir. *Muhtaşaru Nazmi'l-ferâ'id*'in Fas Hizânetü'l-Karaviyyîn'de bazı nüshaları mevcuttur (M. Âbid el-Fâsî, II, 326-327, 345). 3. *Şerhu'l-Varakât*. İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin fıkıh usulüne dair eserinin şerhi olup Brockelmann tarafından *Ğâyetü'l-merâm bi-şerhi mu-kaddimeti'l-îmâm* şeklinde kaydedilmiştir (*GAL Suppl.*, I, 672).

Kaynaklarda müellifin *Mesâ'ilü'l-kazâ'* ve *'l-füyâ'* adlı bir eserinden de söz edilir. Brockelmann ve M. Hâc-Sadûk'un İbn Zekrî'nin eserleri arasında gösterdiği (a.g.e., II, 357; *El² Suppl.* [İng.], s. 403), klasik kaynaklarda adı geçmeyen *el-Mesâ'ilü'l-âşr*'in (*Buğyetü'l-makâşid ve hu-lâsatü'l-merâşid*) Muhammed b. Ali es-Senûsî'ye ait olduğu anlaşılmaktadır (Âyide İbrâhim Nusayr, s. 112; Saur, IV, 2227; Viktor, s. 167).

BİBLİYOGRAFYA :

Venşerîsî. *Vefeyât* (nşr. Muhammed Haccî), Rabat 1396/1976, s. 153; İbn Asker el-Mağribî, *Devhatü'n-nâşir* (nşr. Muhammed Haccî), Rabat 1397/1977, s. 119-121; İbnü'l-Kâdî, *Lakhtü'l-ferâ'id* (nşr. Muhammed Haccî), Rabat 1396/1976, s. 274; a.mlf., *Dürretü'l-hicâl*, I, 90; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylül-ibtibâc*, Trablus 1408/1989, I, 129-130; *Kesfû'z-zunûn*, II, 1157; Versilânî, *Nüzhetu'l-enzâr fî fazli 'ilmi't-târîh ve'l-ağbâr* (nşr. İbn Ebû Şeneb), Cezayir 1908, s. 21, 210; H. Derenbourg, *Les manuscrits arabes de l'Escurial*, Paris 1928, III, 125, 137; Hifnâvî, *Ta'rîfû'l-halef bi-ricâli's-selef*, Beyrut 1402/1982, I, 42-45; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, s. 267; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 539, 672; II, 357; Abbas b. İbrâhim, *el-İ'lâm*, II, 239; Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemü a'lâmi'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1400/1980, s. 159; a.mlf., *Mu'cemü'l-müfessirîn*, I, 72; M. Âbid el-Fâsî, *Fihrisü mahtûfâtü Hizâneti'l-Karaviyyîn*, Dârülbeyzâ 1400/1980, II, 326-327, 345, 373-375; Âyide İbrâhim Nusayr, *el-Kütübü'l-'Arabiyyetü'lletî nüşiret fî Mişr beyne 'amey 1900-1925*, Kahire 1983, s. 112; Zirikî, *el-'Âlâm* (Fet-hullah), I, 231; K. G. Saur, *Catalogue collectif des ouvrages en langue arabe*, Paris 1984, IV, 2227; Knut S. Viktor, "The Sanûsiyya Tradition", *Arabic Literature of Africa I: The Writings of Eastern Sudanic Africa to c. 1900* (nşr. R. S. O'Fahey), Leiden 1994, s. 167; M. Hadj-Sadok, "Ibn Zakrî", *El² Suppl.* [İng.], s. 402-403.

AHMET ÖZEL

İBN ZEKVÂN

(ابن ذكوان)

Kurtubalı

Benî Zekvân ailesinde yetişen
bazı kadı ve vezirler.

Ailenin kökeni hususunda farklı görüşler vardır. İbnü'l-Faradî, bu aile mensuplarının Kurtuba'ya (Cordoba) Endülüs'ün Ceyyân (Jaen) şehrinde geldiğini kaydeder (*Târîhu 'ulemâ'i'l-Endelüs*, I, 405). İbn Saîd el-Mağribî ise İbn Hayyân'a atfen Kurtuba civarındaki Fahsülbellût (Los Pedrosches) Berberîleri'nden olduklarının söylendiğini, ancak onların kendilerini Benî Süleym'den (Mudarî Arap kabilelerinden Kays Aylân'ın bir kolu [İbn Hazm, s. 263, 468]) saydıklarını belirtir (*el-Muğrib*, I, 215). İbn Beşkûvâl ve Nübâhî de bu velâ bağımlı dikkate alarak Benî Zekvân mensuplarını Ümevî nisbesiyle zikretmişlerdir. Benî Zekvân, Kurtuba'ya yerleştikten sonra şehrin önde gelen aileleri arasına girmiş, halifelik döneminin son safhası ve mülûkût-tavâif döneminin ilk yıllarında birkaç kadı ve devlet adamı yetiştirmiştir.

Ebû Bekir (Ebû Muhammed) Abdullah b. Herseme b. Zekvân el-Ümevî (ö. 370/980). Kaynaklarda Benî Zekvân ailesinden tanıtılan ilk şahıstır. Tahsilini Kurtuba'da Hasan b. Sa'd, Kâsım b. Asbağ, Ahmed b. Ubâde ve diğer bazı âlimlerden Arap dili, hadis ve fıkıh okuyarak yapmış, ilmi kadar cesaretiyle de meşhur olmuştur. 370'te (980) Abdülmelik b. Münzir'in vefatı üzerine onun yerine Hâcib İbn Ebû Âmir el-Mansûr tarafından "huttatü'r-red" kadılığına (normal kadıların çözmekte güçlük çektikleri veya tereddüde düştükleri meselelere bakma işi) tayin edildi ve bundan dolayı "sâhibü'r-red" unvanını aldı; ancak aynı yıl içinde vefat etti (İbnü'l-Faradî, I, 405; İbn Beşkûvâl, I, 37; E. Lévi-Provençal, III, 145). İki oğlu ve iki torunu da onun gibi devlet hizmetinde bulundu.

Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Abdullah b. Herseme b. Zekvân (ö. 413/1022). 342 (953) yılında doğdu; ailenin en meşhur ferdidir. Babası Abdullah ile Endülüs'ün önde gelen fakihlerinden Kadı Muhammed b. Zerb ve diğer bazı âlimlerden ders alarak yetişti; genç yaşta kadılar şûrasına dahil edildi. Bilinen ilk resmî görevi Fahsülbellût kadılığıdır. Babasının ölümünden sonra onun yerine II. Hişâm'ın hâcibi İbn Ebû